

СУПЕРЕЧНОСТІ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ МОРАЛІ І ПРАВА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Людмила Анатоліївна ВАСИЛЬЄВА,

*канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри
філософії та суспільних наук Національний
аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»*

Мораль і право – дві головні соціальні детермінанти людської культури. Розуміння точок перетину та взаємодії цих двох феноменів завжди викликає питання та дискусії, оскільки їх генезис визначається єдиними сферами соціокультурних відносин. Тут соціальні цінності, які отримали своє відображення в праві, стають основою правової свідомості людини, суб'єкта права. При цьому під правовими цінностями слід розуміти феномени «матеріального і ідеального характеру, які виражають позитивну направленість та сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу людини» [6, с. 96].

Якщо простежити взаємодію права і моралі в історико-філософській парадигмі, то очевидним стає, що саме Аристотель [1] як першопроходець осмислення аксіологічних цінностей людини вважав етику вченням про вище благо. Саме етика мала формувати основне відношення людини до законодавчої основи суспільства. Вже в епоху Просвітництва саме І. Кант визнавав родову єдність права і моралі. На думку видатного дослідника, ці два феномена мають в своїй основі закон свободи. По Канту саме юридичне законодавство є етичним, але при цьому мораль і право мають відрізнитися один від одного: «Мораль і право відрізняються між собою не обов'язками, а способом зобов'язань, при цьому якщо право пов'язує з законом лише зовнішні обов'язки, то мораль спирається виключно на внутрішній мотив честі, має відношення до наглядних вчинків, що охоплюють усі обов'язки» [4, с. 126 –127].

Поняття моралі набагато повніше та ширше за поняття права, оскільки людська думка має рухатися саме від моралі до права та бути повною єдністю цих двох понять в їх принциповій симетрії. На відміну від права, яке виникає у відношенні власності і політики, мораль охоплює всі сфери людського життя, вона «могла б зрости навіть з помилки, однак навіть усвідомлення цієї помилки не порушило б цінності моралі» [5, с. 216]. Як зазначає Ф. Ніцше: «Хоч прихильним, а хоч злим оком дивлюсь я на людей, я завжди бачу їх усіх і кожного окремо – зосередженими на одному завданні: вони роблять те, що стосується збереження роду. І, звичайно ж, не з любові до цього роду, а тільки тому, що немає в них ...непереробнішого за цей інстинкт... Навіть ненависть, зловтіха, хижість, властолюбство і решта того, що називають злом, належить до дивовижної економіки збереження виду....Але таки є ще щось у цьому житті. Щось стоїть за цим життям, щось лежить під цим життям, бережить себе!... етичний ментор виступає вчителем мети існування...» [5, с. 29]. У даному розумінні права людини мають бути у повній мірі засновані на моральних цінностях, а це означає, що саме держава як соціальний інститут має представити їх як позитивні у чинному праві. Однак, коли права людини

трансформуються у конституційно гарантовані права (юридичні права), випливає низка дискусійних проблем, що повсякчас потребує нового філософського осмислення, дискурсу кожної окремої теми.

Е. Тугендгат [7] зазначав, що політична влада може бути легітимною тоді і тільки тоді, коли вона доводить, що рівною мірою враховує інтереси всіх. І для такої легітимізації недостатньо однієї демократії та позитивного права. У даному випадку має формуватися розуміння свободи не лише як негативної – «свободи ВІД». Має формуватися моральний підхід до обґрунтування прав людини через «трансцендентний обмін», що концептуально тлумачить права людини як взаємне забезпечення дієздатності [3]. При цьому має бути мотивація розширення морально-правової діяльності людини до позитивної свободи – «свободи ДЛЯ». Оскільки завжди залишаються ті люди, хто, навіть якщо їм надати можливість позитивної свободи, нездатні скористатися нею в повній мірі. І тут саме відкрите й зацікавлене визнання прав цих людей означає моральний індикатив розвиненого й відкритого суспільства, де права людини набувають надпозитивного морального значення. Слід підкреслити, що хоч людина і є суспільною істотою «від природи», вона має створити себе як суспільну істоту, оскільки суспільство виникає лише із взаємного визнання. І перш ніж потурбуватися про можливість особистісного самоствердження, слід подумати про засадничі умови універсального людського буття. Права людини мають існувати не лише тому, що хтось дає, а хтось отримує, а тому, що ці дві дії (давати й отримувати) існують паралельно на взаємному дискурсі та взаємодії, між ними має існувати приблизна рівність.

Таким чином, існування права ще не несе в собі позитивного відношення до нього. В цьому проявляється обмеженість можливостей нормативно-правових цінностей в правовій свідомості людини з точки зору відтворення їх у правовому житті. Лише через наявність елементів моралі легітимізація права може мати таку сукупну структуру – етика плюс орієнтир на людську взаємність. Оскільки без відповідних соціокультурних відносин та співпраці людина не може стати людиною.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Сочинения: В 4-х. Т. 4. М. : Мысль, 1983. 830 с.
2. Васильева Л. А. Публічність та людина публічна в детермінантах позитивної свободи. KELM. № 4 (32). 2020. С. 91–98.
3. Гьофе О. Справедливість і субсидіарність: Виступи в Україні / О. Гьофе. К.: Альтерпрес. 2014. 144 с.
4. Кант И. Метафизика нравственности. Соч. В 6 т. М. : Мысль, 1965. Т 4(2). 478 с.
5. Ніцше Ф. Весела наука / Фрідріх Ніцше; пер. з нім. В. Б. Чайковського. Х. : Фоліо, 2020. 284 с.
6. Стабровський Е. Нормативні правові цінності та їх відображення в правосвідомості особистості // Міжнародна науково-практична конференція. 22 травня 2020 р. НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня Мадрид, 2021. С. 96–98.
7. Тугендгат Е. Співрозмова про права людини // Філософія прав людини / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. 2-ге вид. К. : Ніка-Центр, 1012. 320 с.